

Пише > Сандра Никач

# Музеализација позоришта: Сценски дизајн као излагачка пракса

## ПРАШКО КВАДРИЈЕНАЛЕ – ПОЗИЦИОНИРАЊЕ ДИЗАЈНА У ПОЗОРИШТУ

**К**вадријенале сценског дизајна и сценског простора одржава се у Прагу од 1967. године, тада под називом Квадријенале сценографије и позоришне архитектуре, а од 2011. Квадријенале сценског дизајна и сценског простора. Успостављање ове глобалне манифестације (изложбе), као и промене њеног назива, говоре о перцепцији положаја сценографије и сценског дизајна у ширем контексту уметничких појава друге половине двадесетог и почетка двадесет првог века, као и о еволуцији схватања шта све сценографија може подразумевати.

Првом Квадријеналу претходи успех чехословачке изложбе сценографије од 1914. до 1959, коју је дизајнирао Франтишек Тростер, а која је награђена златном медаљом на Бијеналу ликовних уметности у Сао Паолу 1959. године. У то време била је евидент-



Прашки зложбени павиљон Холешовице, фото: Немања Кнежевић

на потреба да се (не само) у излагачкој пракси сценографија позиционира даље од чисто визуелних уметности, а у корист приближавања драмским, наглашавајући њену нераскидиву повезаност са извођењем. Квадријенале “је установљено на темељима растуће колективне свести о томе да је сценографија – овде схваћена искључиво као једна од компоненти једног сценског извођења – дистинктивно поље уметности, обдарено сопственим специфичностима, неопходностима и критеријумима... Као таква, сценографија је у служби извођења, односно дата јој је драмска функција која увек надјачава било који други критеријум, те тако не може бити процењена или у потпуности упо-

ређена са предметима из поља визуелних уметности (упркос свим формалним сличностима, утицајима и инспирацијама).”<sup>1)</sup>

### СЦЕНСКИ ДИЗАЈН – ЦЕЛИНА И КОМПОНЕНТЕ КАО МУЗЕЈСКИ ПРЕДМЕТ

Управо ова припадност драмским али и ликовним и примењеним уметностима, отвара низ питања која се тичу превођења суштине заокружених уметничких дела сценског дизајна у изложбени контекст. “Музејски предмет је предмет баштине који је издвојен из своје реалности да би у новој музејској стварности у коју је пренесен био документом стварности из које је издвојен.”<sup>2)</sup> Али да ли је, у случају сценског дизајна, довољно приказати документ догађаја чији је саставни део или су документи управо сами, издвојени елементи визуелног идентитета представе? Ово питање налази се у основи Квадријенала од његовог оснивања, а на њега учесници одговарају на различите начине, користећи се управо језиком и методама сценског дизајна као уметничке праксе.

Реалност позоришне сценографије или сценског дизајна као ширег обухватајућег појма, јесте ефемерна реалност сваког појединачног извођења које, у идентичном облику, није могуће реплицирати. Њега је могуће документовати, посредством фотографије или видео снимка, и ова форма записа често се користи као један од начина презентације на Квадријеналу, све до данашњих дана. Друга врста докумената, који се пре свега тичу процеса концептуализације завршеног дела су скице, цртежи и макете, који на својеврстан начин сведоче пре свега о ликовним и пластичким елементима сценског дизајна.

1) Barbora Přihodová *Towards the Performative: A Few Comments on Prague Quadrennial and its History*, Expanding Scenography Online Publishing, Prague Quadrennial, 10–11, 2011.

2) Ivo Maroević *Uvod u muzeologiju*, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 1993, 120.

С друге стране, било која врста ових *сведочанстава* свакако не може на прави начин пренети целовитост искуства присуства сценском догађају. Исто тако, поље деловања уметника који се баве сценским дизајном константно се шири, и више није везано искључиво за позориште, као ни искључиво за дизајн простора. Проширење уметничке праксе диктира (ре)евалуацију начина на који се данас сценски дизајн, као целина и као скуп различитих елемената извођења, сагледава као музејски предмет.

### САВРЕМЕНЕ ПРАКСЕ: PQ 2019

#### Националне поставке

Након дванаест година Квадријенале је поново одржано у изложбеном прстору *Výstaviště Praha Holešovice* – главна поставка земаља и региона као и студентска поставка у здању Индустијске палате, док су други сегменти заузели околне зграде, укључујући и Лapidаријум Народног музеја, као и отворене просторе у околини.

Главни, такмичарски део изложбе, сектор земаља и региона (као и студентска изложба) представља јавности националне поставке чије конципирање врше кустоси и комесари изложби сваке појединачне представљене државе, а као одговор на тему актуелног издања Квадријенала. Ове године у питању је *Имагинација. Трансформација. Сећање (Imagination. Transformation. Memory)*. Плуралитет и хетерогеност различитих приступа овој теми сведоче о диверзитету схватања улоге сценског дизајна не само у извођачким праксама средина из којих потичу већ и у коришћењу сценског дизајна у изложбеном контексту. Имајући у виду чињеницу да је Квадријенале манифестација на којој је представљено 79 земаља, више од 800 уметника и преко 600 различитих догађаја, јасно је да није могуће обухватити све репрезентоване тенденције и приступе. Ипак, могуће је уочити неколико кључних гледишта, а надаље ћемо истражити нека од најупечатљивијих.

Добитник овогодишње Златне Триге (главне награде Квадријенала) јесте поставка Републике Северне Македоније, кустоса Иване Васеве под називом *Ова зграда истински љовори* (*This Building Talks Truly*). Рад је део шире иницијативе коју од 2015. године спроводи Факултет за ствари које се не уче, под називом *Када би зграде могле да љоворе*. Овај пројекат испитује друштвене промене које настају занемаривањем трагова колективитета, солидарности и одговорности у корист неолибералног погледа на свет. Зграда скопске Железничке станице, изграђена четрдесетих година двадесетог века, данас у веома лошем стању, са свим становима и унутрашњим двориштем које је некада било биоскоп, представља простор (физички, социјални, алегоријски) у коме се ове промене очитују.

Сама изложба неколико пута дневно постаје полигон за извођење, односно функционише као сценографија за наступ глумице Кристине Леловац. Коришћена су крајње архаична средства причања приче – Леловац има улогу традиционалног наратора. Нека од других употребљених средстава такође су веома *аналојна* у концепцији и реализацији (попут употребе натписа на брехтовски начин) али управо у томе лежи снага њеног израза и могућност комуникације. Наратив се, у одређеним деловима, ослања на машту публике, од које се тражи да замисли сличне просторе о којима се говори у срединама из којих долази, потцртавајући на тај начин универзалност питања којима се ова изложба бави. Главни елемент поставке је *бејшонски* зид, чија се улога током извођења мења од рикванда, преко портала на коме приповедач црта и пише, све до освајања и треће димензије. Наиме, конструкција се ротира тако да извођач остаје у центру, као у унутрашњем дворишту зграде која *љовори истину*, постајући на тај начин њен умањени одсечак, транспонован у музејску реалност.

Поставка Северне Македоније обухвата сва три кључна појма теме Квадријенала. Она је истовремено изложбени и изведбени простор. У првом случају она постоји као модификовани, сценски уобличен документ



Изложба Северне Македоније, фото: Адека Восичкова

реалности зграде и многих индивидуалних друштвених, економских и политичких околности у којима је она постојала и постоји. Као простор за извођење она се трансформише у складу са потребама мизансцена у театарску и театрализовану реалност, остајући документом уметничких перформанса који су се у њој и око ње одиграли, али и настављају да се одигравају.

Национална поставка Мађарске *Не буди ној* (*Don't be an Ostrich*) посвећује сву пажњу управо *искусству*, које је истовремено и индивидуално и колективно, и као такво непоновљиво, а карактеристично је како за позориште, тако и за друге уметничке форме у којима сценски дизајн игра битну улогу. Ова изложба свесно занемарује једну од концепција Квадријенала као места сусрета и пре свега презентације тенденција у сценском дизајну, како би са јавношћу комуницирала управо о основним елементима перформативног излагачком контексту.

У задатом простору формата 5x5x5 м постављена је конструкција (затворен квадар) на стубовима. Оно што пролазници виде јесу носећи стубови и ноге посетилаца који су ушли у горњи део (затворен квадар). Искуство се догађа у том затвореном простору, у који успева да провири само глава посетиоца. Она урања/израња у један (паралелни) свет, без граница (на трагу *Infinity Rooms* Јајои Кусаме). Унутрашњост квадра прекривена је огледалима која омогућавају перцепцију простора као безграничног. Доња површина квадра, у којој се налазе отвори кроз које посетиоци постају делови ове нове средине, има изглед непрегледне пешчане дине. Публика је свесна сопственог уласка, јер се одмах суочава са својим одразом у огледалу, али и *уласка* других посетилаца, који долазе и напуштају простор у свом индивидуалном ритму. Атмосфера у простору се константно мења посредством боје, светла, пројекције и звука. Ова изузетно имерзивна средина можда не говори о тенденцијама у пољу сценског дизајна у Мађарској у последње четири године, али улази у суштинско питање његовог потенцијала за индивидуалну и колективну отвореност за нова искуства, размену, суочавање, измештање.

### Изложба **Фрагменти**

Посебан, можемо рећи *ревијални* део поставке Прашког Квадријенала 2019. чине и *Фрагменти*, изложба различитих *докумената* у различитим релацијама са извођењем. Свака од земаља које су учествовале у овој изложби пријавила је само по један рад који представља изузетно постигнуће неког од *живих летенги* локалне сцене, која и данас наставља да инспирише младе ствараоце. Изложене су макете, костими, тродимензионални објекти (на граници скулптуре и костима), (светлосне) инсталације, сви изведени у другачијим техникама. Специфичност овог дела изложбе јесте у томе што је она смештена у Лапидаријум Народног музеја – предмети који сведоче о различитим продукцијама, али и приступима и опусима сценских

дизајнера из различитих делова света, позиционирани су међу елементима сталне поставке овог здања – скулптурама и рељефима који датирају из 11–19. века. Овај сусрет сценског са декоративним и меморијалним, управо у простору који задржава своју првобитну, стриктно музејску функцију, заправо доприноси наративности ове поставке чији обилазак постаје догађај за себе. Наглашавање традиционалне намене простора и начина излагања, управо прихватањем чињенице да су тродимензионални објекти/документи сценографије, костима, дизајна светла и инсталација третирано као дела пластичких уметности, чине овај сегмент изложбе изузетно успешним. Кључ је у одлуци да се документи процеса и догађаја дефинишу и представе као музејски предмет у најужем смислу. Архитектура простора, осветљење и распоред и визуелне особености експоната заједнички креирају драматургију саме изложбе, чији обилазак готово да постаје еквивалент *живом* искуству сценских уметности.

### Пројекат **36Q°**

*Плави сат* (*Blue Hour*) смештен је у спортску халу изложбеног простора. Кустоси овог сегмента су Јан Ролник и Маркета Фантова, уметничка директорка овогодишњег Квадријенала. Користећи се дизајном светла, звука, пројекцијом, видео радом, виртуелном реалношћу и креативним кодирањем, група интернационалних уметника (одабраних путем отвореног позива) у различитим стадијумима каријере, учествовала је у реализацији ове средине “која се временом трансформише и има могућност да исприча причу и омогући нам да доживимо ново искуство. Постоји жеља да се започне активан дијалог око питања људске маште, авантура проживљених у фиктивним или виртуелним световима ... као и да се експериментише са порозним границама између унутрашњег и спољног света.”<sup>3)</sup> Пла-

3) Из Речи кустоса, доступно на <http://www.pq.cz/wp-content/uploads/2018/12/36Q-Intensive-Call-for-Applications-Extended-2.pdf>

*vi saii* је изведен у великој хали правоугаоне основе, која је за ову прилику лишена природног осветљења. Свака површина искоришћена је као простор за *иџру* – бочни зидови су трансформисани светлосним интервенцијама и пројекцијама, површина пода је место за смештање великог броја микросредина кружне основе, чак и таваница служи као нека врста *илајшна*. У овом окружењу посетиоци на један специфичан, несвестан начин постају и перформери, било да се једноставно крећу кроз простор, било да пролазе кроз искуство виртуелне реалности, које често подразумева и њихово (донекле) вођено кретање по ограниченом простору који је за то намењен. Светлост, звук, пројекција и грађене (микро)средине нипошто нису статичне, већ пролазе кроз константне трансформације, појединачно и колективно, заједно са публиком и извођачима. Овај сегмент изложбе представља есенцију синкретичке природе сценског дизајна и најдубље урања у ефемерну суштину искуства било које врсте (сценског) извођења.

### КВАДРИЈЕНАЛЕ КАО МЕСТО РАЗВОЈА МУЗЕАЛИЗАЦИЈЕ СЦЕНСКОГ ДИЗАЈНА

Овогодишње издање Квадријенала сценског дизајна и сценског простора у Прагу наставља да истражује основно питање потенцијала сценског дизајна у оквиру његове улоге у извођачким уметностима (на локалном и глобалном нивоу), али и као средства музеализације, односно његове улоге у дизајну изложбеног простора. Очигледан је диверзитет и плуралитет различитих приступа овим темама, као и у односу према *имаџинацији*, *трансформацији* и *сећању*.

Неки од њих су на изванредан начин традиционални. На многим поставкама било је могуће видети *документацију* у њиховом изворном смислу – у форми макете, цртежа, позоришне лутке, сценског костима. Осим презентацијом *предмета* многе поставке служиле су се екранима, ипадима и сличним средствима за пројектовање и презентацију фото и видео записа. О њима у претходном тексту није било много речи, јер



Изложба Мађарске, фото: Алжбета Јунгрова

су у питању форме које су већ устаљено саставни део ове манифестације. Свакако треба имати у виду један од главних задатака Квадријенала, пре свега као места сусрета уметника, професионалаца и студената из најразличитијих средина, које је као такво својеврстан полигон за размену и учење.

Кључне иновације долазе из концепције кустоса Квадријенала, као и индивидуалних земаља које су учествовале. Ови наступи, на различите начине, покушавају да уђу у суштину функција сценског дизајна. Усредсређују се на искуство у времену као кључни аспект свих извођачких уметности, као и на потенцијал сценског дизајна да од галеријског искуства направи сценски догађај.